

Nr 2.

Ankom till riksdagens kansli den 3 juni 1920 kl. $\frac{1}{2}$ 6 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa anslag och lån till främjande av bostadsproduktionen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Närvarande: herrar Pettersson i Södertälje, Lindblad, Johan Nilsson i Skottlandshus, Pers, K. A. Nilsson, Bergström, greve Spens, Edward Larsson, Jespersen, Carl Johansson i Hälsingborg, Lübeck*), Hamrin, Ljungkvist, Vennersten, Jönsson i Fridhill, Johansson i Kullersta, Leo och Svensson i Betingetorp.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en till riksdagen den 12 mars 1920 avlåten proposition, nr 314, vilken överlämnats till statsutskottets förberedande behandling, har Kungl. Maj:t, under återopande av statsrådsprotokollet över civilärenden för samma dag, föreslagit riksdagen

1:o) att till uppförande av bostadshus för tjänstemän vid statens järnvägar, telegrafverket, postverket, statens vattenfallsverk och tullverket må av statsverkets fond av rusdrycksmedel tillsvidare och i enlighet med Kungl. Maj:ts närmare beslut disponeras *dels* för år 1921 ett belopp av 10,000,000 kronor, *dels ock* för år 1920 ett belopp av 7,500,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att även ett senare år disponera vad som av nämnda belopp ej åtgått ett föregående år;

2:o) att besluta, att en särskild fond, benämnd statens bostadslånefond, skall inrättas, från vilken fond, som skall förvaltas av statskontoret, lån efter de huvudsakliga grunder, som äro angivna i statsrådsprotokollet, må av Kungl. Maj:t beviljas kommuner med flera till visst bostadsbyggande, samt att såsom kapitalökning för denna fond anvisa *dels* för år 1921 ett reservationsanslag av 25,000,000 kronor, *dels ock* å tilläggsstat för år 1920 ett reservationsanslag av 15,000,000 kronor, båda beloppen att utgå av lånemedel, ävensom, vid bifall härtill, förordna, att de i förslagen till riksstat för år 1921 och till tilläggsstat för år 1920 under rubriken »Fast upplåning» upptagna lånemedel skola höjas med motsvarande belopp;

3:o) att till understöd, i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet angivna grunder, åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader anvisa och till Kungl. Maj:ts förfogande ställa *dels* för år 1921 under femte huvudtiteln ett reservationsanslag av 6,500,000 kronor, att direkt utgå av hyresstegringskattemedel, *dels ock* å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor, att utgå av tillfälliga lånemedel;

4:o) att för anordnande av pristävlingar om standardmateriel och därav föranledda åtgärder i enlighet med av Kungl. Maj:t närmare meddelade bestämmelser å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 25,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel;

5:o) att till resestipendier åt arkitekter, byggmästare och arbetare i byggnadsfacket, ävensom åt personer med medicinsk-hygienisk utbildning, för studier i utlandet av bostadsfrågan å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa och ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett reservationsanslag av 75,000 kronor att likaledes utgå av tillfälliga lånemedel; samt

6:o) att, vid bifall till vad under mom. 3:o), 4:o) och 5:o) föreslagits, besluta, att det i förslaget till tilläggsstat för år 1920 under rubriken »Tillfällig upplåning» upptagna belopp skall höjas med 4,100,000 kronor.

I sammanhang med förevarande proposition hava till statsutskottet jämväl överlämnats följande motioner, nämligen:

nr 292 i första kammaren av herr *Sigfrid*, som hemställer, att riksdagen måtte besluta att av statens bostadsfond utbetalas till den, som under åren 1920—1921 uppför åt sig ett eget hem, vare sig bostads- eller jordbruksegethem, och erhåller lån mot ränta ur statens bostadsfond eller statens egnahemsfond, ett belopp av kronor 1,500, därest egnahemmet innehåller 2 rum och kök, samt 2,000 kronor, om det innehåller 3 rum och kök,

nr 233 i andra kammaren av herr *Werner*, som hemställer, att riksdagen måtte anslå till understöd för uppförande av kommunala bostadshus med smålägenheter 4 miljoner kronor, varav 2 miljoner å tilläggsstat för 1920 och 2 miljoner för 1921, att utgå enligt de närmare grunder som må fastställas av Kungl. Maj:t,

nr 423 i andra kammaren av herrar *Hage* och *Johansson* i Sollefteå, vilka hemställa, att riksdagen måtte besluta, att det belopp av 6,500,000 kronor, som upptages under punkt 3) i propositionen, att utgå av hyresstegringskattemedel, i stället skall utgå av tillfälliga lånemedel,

nr 428 i andra kammaren av herr *Lithander*, som hemställer, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 314, i skrivelse

till Kungl. Maj:t ville hemställa, att Kungl. Maj:t ville återkomma till riksdagen med förslag till bostadsproduktionens ökande, kompletterat med lagförslag, som tillbörligt trygga arbetets frihet,

nr 431 i andra kammaren av herr *Lindman m. fl.*, som hemställa, att riksdagen, med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 314, måtte besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla om framläggande av ny plan för upphjälpande av bostadsproduktionen, med behörig hänsyn tagen till vissa i motionen framhållna synpunkter och i samband med förslag till reglerande av förhållandena på arbetsmarknaden, samt

nr 432 i andra kammaren av herr *Hage*, som hemställer, *dels* att riksdagen måtte på det sättet bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 314, i vad det gäller anslag till främjande av bostadsproduktionen, att riksdagen må medgiva, att kommun även må kunna — efter grunder, som fastställas av Kungl. Maj:t — erhålla tillskott av statsmedel för sådan bostadsproduktion, som består i inredande av bostäder i icke nybyggda hus, samt *dels* att riksdagen må härför anslå ett lämpligt belopp.

Såväl propositionen som ovannämnda motioner hava behandlats av sammansatt stats-, bevillnings- och första lagutskott, som jämväl fått till sig överlämnade inom andra kammaren vid remiss av propositionen hållna yttranden.

Beträffande vad motionärerna anført till stöd för sina förslag får utskottet hänvisa till motionerna. I fråga om den av Kungl. Maj:t förbragta utredningen i ärendet hänvisas till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet jämte här nedan meddelade sammandrag därav.

Vid förevarande propositions föredragning i statsrådet har departementschefen, efter att först hava redogjort för de under senare år verkställda utredningar på bostadsfrågans område, lämnat en framställning av de allmänna betingelserna för en ekonomisk bostadsproduktion. Med avseende å de åtgärder i bostadsfrågan, som under krisåren vidtagits från statsmakternas sida, har departementschefen vidare meddelat i huvudsak följande uppgifter.

Efter en vidlyftig utredning framlades för 1917 års riksdag förslag om *statssubvention av viss bostadsproduktion*. I propositionen nr 34 hemställdes sålunda om ett förslagsanslag av 4,000,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med av vederbörande departementschef till statsrådsprotokollet angivna grunder användas till understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter, med rätt för Kungl. Maj:t att förskottsvis redan under år 1917 av tillgängliga medel utanordna beloppet.

*Krisårens
åtgärder i
bostads-
frågan.*

Grunderna för anslagets utgående voro huvudsakligen följande: Understöd av allmänna medel skulle utgå för uppförande i städer och stadsliknande samhällen av bostadshus, huvudsakligen inrymmande smålägenheter t. o. m. två rum och kök. Understödet skulle i allmänhet utgå med en tredjedel av byggnadskostnaderna, och skulle av detta bidrag statens andel utgöra två tredjedelar och kommunens en tredjedel. Av byggnadskostnaderna skulle således utgå av staten $\frac{2}{3}$ och av kommunen $\frac{1}{3}$. Som förutsättning för understödet skulle vidare gälla, att ifrågakvarande byggnadsverksamhet underkastades viss kontroll, hyresreglering och vinstbegränsning. Statens bidrag skulle utgå som rent understöd utan ränte- och återbetalningsskyldighet. Beträffande arten av kommunens bidrag kunde jämväl godtagas lån med ränte- och amorteringsfrihet under minst 10 år, ävensom bidrag in natura under vissa angivna förutsättningar. Kommunen borde jämväl anses hava fullgjort sin bidragsskyldighet genom att ingå i företaget med belopp, som motsvarade dess andel i förhållande till statsunderstödet.

Förslaget väckte inom riksdagen vissa betänkligheter men bifölls dock av bägge kamrarna.

I propositionen nr 339 vid 1918 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att på tilläggsstat för år 1918 anvisa ett förslagsanslag av 3,000,000 kronor att efter huvudsakligen samma grunder som föregående år utgå såsom understöd till kommuner för uppförande av hus med smålägenheter. Denna proposition bifölls av riksdagen.

Jämväl till 1919 års lagtima riksdag föreslog Kungl. Maj:t i proposition nr 239 riksdagen, att ett förslagsanslag av högst 2,000,000 kronor måtte å tilläggsstat för samma år anvisas såsom understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter. Grunderna för understödets utgående voro desamma som gällde för 1918 års anslag. Propositionen bifölls av riksdagen.

Uppgiften att föreslå fördelningen av subventionsmedlen och i övrigt handlägga av anslagen föranledda frågor har åvilat *statens byggnadsbyrå*. Ansökningar om subventioner inkommo år 1917 för byggnader till en sammanlagd beräknad kostnad av 48 miljoner kronor, år 1918 för byggnader till en kostnad av 30 miljoner kronor och år 1919 för byggnader till en kostnad av 28 miljoner kronor. Med hjälp av 1917 års anslag hava uppförts sammanlagt 7,675 eldstäder och med hjälp av 1918 års anslag 3,101 eldstäder. Den beräknade byggnadskostnaden uppgick år 1917 i genomsnitt till 2,850 kronor per eldstad, år 1918 till 4,225 kronor och år 1919 till 4,380 kronor per eldstad. Statsbidraget utgick

i genomsnitt år 1917 med 510 kronor per eldstad och år 1918 med 848 kronor per eldstad.

De vidtagna *lagstiftningsåtgärderna för hyresreglering* stå i närmare samband med Kungl. Maj:ts proposition nr 416 och torde därför i detta sammanhang kunna lämnas åsido.

Statens egen byggnadsverksamhet, i vad den avsett bostadsbyggande för statsanställda, har under krisåren företett en avsevärd stegring och därmed i någon mån bidragit till en förbättring av bostadsförhållandena. Särskilt vid de affärsdrivande verken har detta bostadsbyggande varit rätt omfattande. De avsevärda nedprutningar, som de sista åren av statsfinansiella skäl måst vidtagas i verkens anslagsäskanden, hava icke i någon mån gått ut över anslagen till bostäder för personalen. Tvärtom hava verken härutinnan uppmuntrats till anslagsäskanden. Till bostadsbyggen åt statens affärsdrivande verk samt hospitalen hava under åren 1913—1919 anslagits i avrundade tal resp. 321,000, 521,000, 238,000, 900,000, 1,374,000, 5,789,000 och 9,557,000 kronor.

Slutligen erinras om det betydande stöd, som under de sista åren lämnats bostadsproduktionen genom *lån ur pensionsförsäkringsfonden*. Dyliga lån hava utlämnats allenast till allmännyttiga bostadsföretag, som antingen omhänderhåfts av kommunerna själva eller stått under deras direkta uppsikt. För betryggande kontroll över att de bostadsföretag, som belånas i fonden, anordnas på ändamålsenligt sätt såväl ur social som ekonomisk synpunkt har beträffande ifrågavarande lån uppställts den fordran, att vederbörande kommun ställer sig såsom låntagare eller garant för lånet. I sådana fall, då lån utlämnats till enskilda bostadsföretag mot kommunal garanti, har garantiförbindelsen formulerats på sådant sätt, att kommunen påtager sig ansvar för och kontroll över lånemedlens användning på föreskrivet sätt samt skyldighet att uppbära och till pensionsfonden inbetala räntor och likvider för lånet. Låneräntan har företrädesvis varit $4\frac{3}{4}$ % och lånetiden 40 år; från och med innevarande år har emellertid räntan höjts till 5 % och lånetiden minskats till 30 år. Det årligen utlånade lånebeloppet har varierat mellan 6,383,000 och 8,679,500 kronor.

Departementschefen övergår därefter till att redogöra för nu rådande tillstånd på bostadsproduktionens område. Vad först beträffar *byggnadskostnadernas stegring* under de sista åren, torde densamma kunna beräknas år 1916 till 70 %, åren 1917—1918 till 110 % och åren 1918—1919 till 200 %, allt i jämförelse med 1914 års prisnivå.

De nuvarande förhållandena på bostadsproduktionens område.

Den normala bostadsproduktionen inom enbart Sveriges större städer (med över 10,000 invånare) utgjorde före kriget (1913) omkring 18,600 eldstäder per år. Landets normalproduktion i alla våra bostadssamhällen torde kunna sättas till i runt tal 24,000 eldstäder per år. Under år 1914, som endast delvis var ett krigsår, sjönk byggnadsverksamheten i städer med över 10,000 invånare helt obetydligt eller allenast med 2 %. Redan 1915 var dock minskningen uppe i 11 %, jämfört med 1913, samt år 1916 i 42 %. Men ungefär samtidigt började det allmänna också ersätta den vikande enskilda byggnadsverksamheten, varigenom bostadsproduktionen raskt steg för år 1916 till 65 % av det normala, för år 1917 till 81 % men för år 1918 till endast 57 % av det normala. Att det just är den allmännyttiga byggnadsverksamheten, som under krigsåren åstadkommit nämnda relativt gynnsamma förhållanden, framginge därav, att i städer med över 10,000 invånare av samtliga nya bostäder tillkommo genom allmännyttig bostadsproduktion åren 1914—1918 resp. 10,7 %, 13,2 %, 24,9 %, 59,1 % och 67,1 %. Detta sista år vilade alltså $\frac{2}{3}$ av all bostadsproduktion på det allmänna. Samtidigt sjönk den affärsmässiga bostadsproduktionen till allenast $\frac{1}{6}$ av det normala.

Genom kommunernas och statens insatser till bostadsproduktionens upprätthållande under krigsåren hava; vad de större städerna beträffar, de senaste sex årens bostadsproduktion, vilken normalt bort uppgå till omkring 112,000 eldstäder, endast sjunkit till 82,000 eldstäder. Krisen skulle sålunda hava inskränkt sig till, att vi nu äro c:a 1½ år efter i bostadsproduktion. Toges emellertid i betraktande, att härvidlag ej medräknats de mindre städerna och municipalsamhällena, ävensom att siffrorna för 1919, vilka ännu ej förelåge, för visso vore ogynnsammare än något av de föregående årens, kunde med säkerhet påstås, att vi, vad beträffar städer och stadsliknande samhällen, äro *minst två år efter i bostadsproduktion.*

*Lagstiftning
till mot-
arbetande av
bostads-
bristen.*

Departementschefen har därefter till behandling upptagit frågan, om och i vad mån *lagstiftningen i ena eller andra riktningen bör anlitas i och för bostadsbristens lättande och bostadsproduktionens befrämjande.*

Vad först beträffar *den statliga hyresregleringens* inverkan på bostadsproduktionen, uttalar departementschefen, efter att hava omnämnt vissa framställningar i ämnet, att det icke kan bestridas, att vissa olägenheter och svårigheter föreligga med de två olika hyresnivåer, som uppkommit närmast genom hyresregleringslagstiftningen, den ena avseende de före kristiden uppförda bostadsbyggena och den andra anpassad efter de under kristiden väsentligt höjda byggnadskostnaderna. Dessa svårigheter hade

också kommit till synes genom de alltmera framträdande försöken att kringgå denna lagstiftning. Det vore därför naturligt, att vid övervägande av åtgärder från det allmännas sida till bostadsproduktionens främjande, spörsmålet om en avveckling av hyresstegringslagstiftningen beaktades. Härvid måste dock främst tagas hänsyn till de allvarliga ekonomiska och sociala vådor, som vore att emotse, om denna lagstiftning i ett slag eller i hastigt tempo avskreves. En dylik avskrivning skulle få till följd en allmän hyresstegring av betydande omfattning, varav följderna icke skulle underlåta att omedelbart visa sig. Lönerna för statsanställda och för arbetare i enskild tjänst måste undergå förhöjning, den »arbetsro», efter vilken man längtade, och den stabilitet i prisförhållandena, som vore av så stor betydelse för den industriella produktionens återupptagande i full utsträckning, skulle äventyras.

Å andra sidan torde enligt departementschefens mening hyresstegringslagens verkningar på den spekulativa bostadsproduktionen i allmänhet hava överskattats. Givetvis hade den verkat återhållande på denna produktion, men den främsta orsaken till att man för närvarande ej kunde göra sig förhoppning om den affärsmässiga bostadsproduktionens återupptagande i normal omfattning vore säkerligen att söka i de höga produktionskostnaderna samt ovissheten om den närmaste framtidens ekonomiska utveckling överhuvud. Vidare spelade bristerna i den nuvarande bostadskrediten en betydande roll.

Vad därefter angår frågan om behovet och nyttan av *lagstiftningsåtgärder, åläggande kommuner och arbetsgivare vissa lagliga förpliktelser till bostadsförhållandenas ordnande*, framhåller departementschefen, efter att hava redogjort dels för de inom riksdagen eller eljest inom landet väckta förslag i ämnet, dels för i utlandet rådande förhållanden på området, att bostadsbristen är ett samhällsont och att samhället — särskilt kommunen — bör ingripa mot detta onda. Att detta ingripande ofta bleve effektivare och mera målmedvetet i samma mån som det organiserades i förväg, vore uppenbart. Men därför vore ingalunda givet, att en lagstiftning, som *älude* kommunen byggnadsplikt, vore nödvändig. Stadskommunerna hade under krisåren ådagalagt beredvillighet att stödja bostadsproduktionen inom resp. samhällen. Men kommunernas ekonomiska möjligheter i detta avseende vore begränsade, och kommunal *byggnadsplikt* skulle sluka förhållandevis stora summor. Det gällde däremot i nuvarande läge att stimulera kommunerna till frivilligt bostadsbyggande och främjande i övrigt av byggnadsverksamheten. Och det borde, med hittills vunnen erfarenhet, icke möta alltför stora svårigheter att på detta sätt uppnå lika goda resultat som genom en tvångs-

lagstiftning, blott det stöd från statens sida, som härför krävdes, gäves något så när tillräckliga mått och icke förutsatte kommunernas medverkan i högre grad än deras ekonomiska resurser medgäve.

Vid övervägande av frågan, huruvida en lagstiftning i syfte att pålägga arbetsgivare viss byggnadsplikt mot sina arbetare nu borde komma till stånd eller icke, framhåller departementschefen, att övervägandet först måste avse, huruvida en eventuell byggnadsplikt skall hänföra sig allenast till förhållandena under byggnadskriser såsom den nuvarande eller jämväl sträcka sig till bostadsbyggande under normala förhållanden. Mot en inskränkning av byggnadsplikten allenast till tider av större bostadsbrist kunde invändas, att det knappast vore riktigt att just under sådana tider, då i allmänhet högkonjunktur rådde samt räntor och byggnadskostnader vore uppdrivna, ålägga arbetsgivarna en byggnadsverksamhet, som nödvändiggjorde förlustbringande kapitalavskrivningar. Men vägande invändningar kunde också anföras mot att lagstadga en byggnadsplikt för arbetsgivare under såväl bostadskriser som mera normala tider. En dylik lagstiftning skulle icke kunna riktas mot industrien allena utan måste utsträckas att gälla alla områden, där lejd arbetskraft toges i anspråk. Hantverk, affärsföretag o. s. v. borde också falla under en sådan lagstiftning. Främst av allt vore det dock angeläget, att stat och kommun beträffande sina talrika anställda icke undandroge sig skyldigheter, som skulle åligga enskilda; och vad en dylik byggnadsplikt skulle betyda för staten vore lätt att fatta.

För övrigt har departementschefen funnit de från Norge vunna erfarenheterna giva vid handen, att de praktiska svårigheterna att tillämpa lagbestämmelser om arbetsgivares byggnadsplikt ej finge underskattas. Det vore rätt anmärkningsvärt, att de norska lagstadgandena synbarligen fått ringa, om ens någon, praktisk betydelse för bostadsfrågan. Detta förhållande vore så mycket mera i ögonen fallande, som lagen varit i kraft under en tid, då å ena sidan bostadsnöden inom alla industriorter varit trängande och å andra sidan industrien haft att uppvisa högkonjunktur.

På grund av vad sålunda anförts har departementschefen ansett sig böra avstå från att påkalla ett ingripande genom lagstiftning i någondera av de båda antydda riktningarna.

Departementschefen sammanfattar sitt program i följande tre huvudpunkter:

1) *ett mera forcerat byggande av bostäder för statstjänare, avsett att omfatta de närmaste fem åren,*

2) ett låne- och subventionssystem för kommuner, bostadsföreningar och enskilda, som uppföra vissa slag av bostäder, väsentligen begränsat till den närmaste femårsperioden, samt

3) vissa slag av utredningar m. m. för vinnande av sådana förbättrade tekniska anordningar vid husbyggnader, som kunna nedbringa byggnadskostnaderna.

Departementschefen övergår därefter närmast till att utveckla förslaget till bostadsbyggande för statens tjänstemän.

Ett allmänt åtagande från statens sida att sörja för bostäder åt sina tjänstemän vore en synnerligen vittutseende fråga, som skulle medföra högst betydande ekonomiska konsekvenser. För framläggande av ett mera omfattande förslag i detta syfte krävdes därför en ingående utredning, behandlande också de eventuella konsekvenser i avlöningshänseende eller eljest, som därmed vore förbundna, ävensom en på denna utredning grundad plan, omfattande hela den tidrymd, under vilken planens realiserande kunde tänkas genomförd, utan att statens ekonomiska bärkraft ansträngdes över hövan. I varje fall hade det icke varit möjligt att åstadkomma en utredning och därpå grundad plan till bostadsbyggande i stor omfattning för statstjänstemän å sådan tid, att dess genomförande kunnat bliva av avsevärd betydelse för lindrande av den bostadsnöd, som nu tryckte stora delar av landet.

*Bostads-
byggande för
statstjänare.*

Departementschefen har därför funnit nödigt, att, då staten icke torde böra undandraga sig att direkt bidra till bostadsnödens lindrande genom att också för sin del igångsätta bostadsbyggande för sina tjänstemän i större omfattning än hittills, detta huvudsakligen inskränkte sig till bostäder för tjänstemän vid verk och institutioner, där sådant bostadsbyggande hittills varit vanligt och där således statsmakterna varit ense om lämpligheten av en sådan byggnadsverksamhet ävensom förut prövat, vilka tjänstemannagrupper därvid främst borde ifrågakomma. Det ökade bostadsbygge för statstjänare, som nu ifrågasattes, borde således begränsas till de affärsdrivande verkens personal. Men med hänsyn till att tullverket i berörda hänseende stode de affärsdrivande verken nära och att speciella svårigheter för detta verks lägre personal att förskaffa sig bostäder flerstades uppstått, har departementschefen efter samråd med chefen för finansdepartementet ansett, att tullverket jämväl borde bliva delaktigt i de anslag, som kunde meddelas till ett av nuvarande förhållanden å bostadsmarknaden påkallat ökat bostadsbygge för statstjänare.

För att vinna kännedom om, huru stort behovet av bostadsbyggande vore å orter, där ett sådant kunde hava avsevärdare inverkan på det allmänna läget å bostadsmarknaden, har departementschefen från de affärsdrivande verken under civildepartementet och från tullverket låtit infordra uppgifter i detta avseende. En sammanfattning av sålunda inkomna uppgifter har givit vid handen, att uppförande av tillhopa 26,872 eldstäder ifrågasatts, därav för statens järnvägar 14,486 eldstäder för en beräknad kostnad av 79,911,000 kronor, för telegrafverket 2,292 eldstäder för en approximativ kostnad av 18,018,000 kronor, för postverket 9,320 eldstäder för en kostnad av 55,920,000 kronor, för vattenfallsverken 396 eldstäder för en kostnad av 2,376,000 kronor samt för tullverket 378 eldstäder för en beräknad kostnad av 2,260,728 kronor. *Totalkostnaden* skulle sålunda bliva *158,485,728 kronor*.

Detta resultat har departementschefen funnit vara av beskaffenhet att visa omöjligheten för statsverket ur statsfinansiell synpunkt att nu på en gång inlåta sig på ett bostadsbyggande av den omfattning, som verken ansett önskvärd. Ett sådant bostadsbyggande skulle också alltför hårt anlita arbetsmarknaden och omöjliggöra den kommunala och privata byggnadsverksamhet, som det under rådande förhållanden borde vara staten angeläget att understödja. Men om blott en bråkdel av de medel, som enligt de av verken framlagda planerna skulle erfordras, nu kunde beredas, vore därmed helt visst åtskilligt vunnet till lindrande av den allmänna bostadsbristen för tillfället. Med avseende å det belopp, som ansetts böra beredas till bostadsbyggande för statstjänare, har det för departementschefen gällt att finna en summa, vilken, samtidigt med att den vore anpassad efter de statsfinansiella möjligheterna, kunde verksamt bidra till den allmänna bostadsnödens lindrande och bereda det största möjliga antal statstjänare lämplig bostad i statens hus. Efter dessa grunder har departementschefen kommit till den uppfattning, att för ifrågavarande byggnadsverksamhet tillgång till ett sammanlagt belopp av 30,000,000 kronor nu bör beredas. Med en beräknad medelkostnad per eldstad av 6,000 kronor, skulle härmed kunna åstadkommas 5,000 eldstäder.

För genomförande av detta byggnadsprogram vill departementschefen anslå en period av 5 år, inberäknat år 1920. Med antagande härav borde dock något högre anslag sammanlagt tillmätas under åren 1920 och 1921 än som skulle föranledas av att anslagsbeloppet 30,000,000 kronor fördelades lika på de fem åren. Departementschefen anser således, att medel för ifrågavarande statliga bostadsbyggande böra beredas med 7,500,000 kronor för år 1920 och 10,000,000 kronor för år 1921.

På sätt statsrådet och chefen för finansdepartementet framhållit i sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 7 januari 1920 under »in-komsterna», skulle finansieringen av förevarande direkt för bostads-nödens lindrande avsedda statliga bostadsbyggande så ordnas, att rusdrycksmedelsfondens tillgångar, vilka under innevarande år beräknas uppgå till 30 miljoner kronor, placeras i dessa statsverkets blivande fastigheter, givetvis under sådana former, som tillförsäkra fonden ränteinkomst och möjliggöra fondmedlens lösgörande i händelse av be-hov för de med fonden närmast avsedda ändamål. Såsom stöd för den uppfattningen, att medel för ifrågavarande bostadsbygge icke borde anvisas å de vanliga kapitalökningsstaterna av upplånade medel, har departementschefen anfört, att det statliga bostadsbyggande, var-om här vore fråga, huvudsakligen vore en extra ordinär åtgärd, vä-sentligen påkallad för lindrande av den för tillfället tryckande allmänna bostadsnöden, men däremot icke erforderligt för verkens affärsdrift. Det för denna drift oundgängliga behovet av bostadsbyggande för affärsverkens personal beräknades att under den tid, det särskilda statliga bostadsbyggandet ägde rum, pågå i samma omfattning, som varit vanlig under de sista åren och således ändock sträcka sig avse-värt utöver den tidigare normala bostadsproduktionen vid verken. Det kunde ej heller anses väl överensstamma med de principer för affärs-mässighet, efter vilka statens affärsdrivande verksamhet borde bedrivas, att nu ålägga affärsverken den mera forcerade bostadsproduktion, varom här vore fråga. De affärsdrivande verken borde dock i alla händelser åläggas viss andel av det nu ifrågasatta bostadsbyggandet genom att i regel iklåda sig särskilda uppoffringar för tillhandahållande av mark för bostädernas uppförande och genom att svara för deras framtida under-håll. Kostnaden för administrationen och ledningen av ifrågavarande byggnadsverksamhet borde också ankomma på verken.

Efter vilka grunder ränta skall erläggas till rusdrycksmedelsfonden för de till bostadsbyggandet för statstjänare därifrån disponerade medlen bör enligt departementschefens mening ankomma på Kungl. Maj:t att bestämma. Vederbörande tjänsteinnehavare, till vilken bostäderna för-hyrdes eller upplätes, borde enligt de grunder, som från den 1 juli 1920 bleve gällande, betala hyra för lägenheterna enligt i orten gängse pris; men det vore sannolikt, att den hyra, som sålunda utkrävdes, icke för-sloge till ränta å rusdrycksmedelsfonden samt till nödigt underhåll av fastigheterna i fråga. Skillnaden måste då fyllas och borde för varje fastighet erläggas av det verk, som övertagit byggnaderna.

En detaljerad plan, varest och av vilken beskaffenhet samt för vilka av de ifrågasatta verkens personal — statens järnvägars, telegrafverkets, postverkets, vattenfallsverkens och tullverkets — de olika bostäderna böra uppföras, har, såsom förut angivits, nu icke kunnat föreläggas riksdagen. En ingående ytterligare prövning av verkens så väsentligt reducerade anslagsbehov måste därför äga rum. Departementschefen har emellertid redan nu ansett sig böra fastslå, att det föreslagna bostadsbyggandet för statstjänare i regel torde böra begränsas till uppförande av lägenheter om högst 2 rum och kök.

I fråga om det lämpligaste handhavandet av ifrågavarande byggnadsverksamhet har det icke syntts departementschefen påkallat, att vart verk för sig betros med uppförande av de byggnader, som skulle ifrågakomma för verkets del. Väl skulle efter samarbete mellan verksstyrelserna en plan kunna uppgöras, å vilka orter och för vilka verk bostadsbyggande under de olika åren bör äga rum och denna plan underställas Kungl. Maj:ts prövning. Men om verken sedan var för sig skulle omhänderhava utförandet, ginge de fördelar med avseende å materialanskaffningar, arbetsuppgörelser, organisation o. s. v. lätt förlorade, som med en enhetlig ledning av hela byggnadsverksamheten borde kunna uppnås. Byggnadsarbetet skulle därmed löpa fara att fördyras. Departementschefen har därför funnit lämpligast, att alla byggnadsföretagen betraktas som en enhet och att deras ledning i allmänhet anförtros åt en och samma myndighet.

Med avseende å den sistnämnda frågan erinrar departementschefen om, att arméns kasernbyggnadsnämnds verksamhet från och med innevarande år kommer att avsevärt minskas för att inom kort tid därefter upphöra. I en till departementschefen överlämnad promemoria hade nämnden också, med erinran härom, uttalat den mening, att fördelar för det bostadsbyggande, varom nu vore fråga, skulle vara att hämta, om kasernbyggnadsnämnden betroddes med ledningen av detsamma. Nämnden hade en härför kompetent organisation samt arbetsbefäl å de olika byggnadsplatser, där nämnden bedrivit sin verksamhet. Många av dessa personer hade flera år varit i nämndens tjänst. Allteftersom kasernbyggnaderna färdigställdes, bleve nämnda personal ledig, och redan under år 1920 kunde en del disponeras för andra ändamål. Nämnden, som genom flerfaldiga uppgörelser med arbetarnas organisationer vunnit betydande erfarenhet i handläggning av dessa ärenden, ägde separata avtal med de flesta avdelningar av arbetarnas fackorganisationer å de olika byggnadsplatserna. Stora uppsättningar av maskiner och materialier till ett sammanlagt värde av cirka 650,000 kronor innehades också av

nämnden; och borde dessa, hellre än att realiseras, komma till användning vid statens nu planerade bostadsbyggen för statstjänare.

Att överlämna ifrågasatta bostadsbyggande åt kasernbyggnadsnämndens ledning har emellertid icke syns departementschefen kunna ifrågakomma, redan med hänsyn därtill att nämnden ännu ej avslutat sin hittillsvarande verksamhet beträffande kasernbyggandet samt att den torde få nya uppgifter sig ålagda genom vissa föreslagna sjukhusbyggnaders uppförande. Såväl bostadsbyggandet för affärsverken som kasernbyggnadsnämndens egen byggnadsverksamhet skulle lida av ett dylikt sammankopplande, och bägge slagen av arbeten bleve för båda sannolikt härmed försenade. Departementschefen har på grund härav ansett lämpligast, att ett särskilt organ, *statsverkens byggnadskommission*, skapas för ledningen av ifrågavarande bostadsbygge, men tillika att denna organisation göres så enkel och billig som möjligt. I byggnadskommissionen borde ingå en representant för vart och ett av de verk, för vilkas räkning personalbostäder nu skulle uppföras. Ledamöterna i kommissionen borde efter förslag från verken utses av Kungl. Maj:t, som tillika skulle förordna ordförande i kommissionen. Ledamotskap i kommissionen torde böra anses som ett tjänsteuppdrag, för vilket särskild ersättning ej utginge.

De svårigheter, varmed bostadsbyggandet i städer och stadsliknande samhällen för närvarande har att kämpa, hänföra sig enligt departementschefens mening kanske främst till de under krigsåren alltmera framträdande *omöjligheterna att uppbringa nödigt byggnadskapital*. Redan före kriget hade för övrigt den s. k. sekundära krediten befunnit sig i ett prekärt tillstånd och utgjorde en av de frågor, som hänsköts till 1912 års bostadskommission för utredning. Ehuru kommissionen den 8 december 1917 avgivit utlåtande i ärendet, har departementschefen icke funnit frågan om sekundärkreditens ordnande befinna sig i skick att redan nu kunna föreläggas Kungl. Maj:t och riksdagen. På grund därav har det ansetts desto mera nödigt, att skyndsamma åtgärder från det allmännas sida komma till stånd just för fyllande av det sekundära kreditbehovet för den bostadsproduktion, som under de närmaste åren måste eftersträvas. Departementschefens förslag går alltså ut på att *staten här skall träda mellan med sin kredit* och ställa lånemedel i skälig omfattning till bostadsproduktionens förfogande.

Vad beträffar storleken av den bostadsproduktion, som staten sålunda skulle understödja, har departementschefen ansett sig böra stanna vid en siffra av 40,000 eldstäder att uppföras under loppet av 5 år. Med

*Statslån till
främjande av
bostads-
produktionen.*

en genomsnittlig anläggningskostnad av 6,000 kronor per eldstad skulle kostnaden för denna bostadsproduktion belöpa sig till 240,000,000 kronor. På grund härav föreslås uppläggande av en *statsens bostadslånefond* å 100,000,000 kronor. Såsom kapitalökning för denna fond föreslås ett reservationsanslag på tilläggsstat för år 1920 å 15,000,000 kronor samt ett reservationsanslag på 1921 års stat å 25,000,000 kronor.

Följande villkor skulle enligt departementschefens förslag gälla för erhållande av lån ur fonden: Lån skulle kunna utlämnas till bostadsbyggande endast inom de städer och stadsliknande samhällen, där hyresstegringslagstiftningen vore eller under ifrågavarande fem år bleve gällande. Lånen skulle i regel utlämnas antingen till kommuner eller mot kommunal garanti. Lånets storlek skulle kunna uppgå till halva byggnadskostnaderna, tomtens värde därvid oberäknat. Lånen skulle vara ouppsägbara under 20 år från varje låns utlämnande men skulle kunna utestå till 1958 års utgång. Fonden skulle förvaltas av statskontoret och lån ur densamma beviljas av Kungl. Maj:t på förslag av statsens byggnadsbyrå. Endast bostäder om högst 4 rum och kök skulle subventioneras. Såväl för egna hem som för flerfamiljshus borde lånerätt medgivas. Även åt den kooperativa byggnadsverksamheten skulle tillräckligt utrymme beredas. Räntan skulle av Kungl. Maj:t för varje år bestämmas till samma procentsats, som staten finge betala för nyupptagna lån.

Departementschefen har emellertid ansett, att de sålunda föreslagna lånevillkoren tarvade vissa modifikationer i fråga om understödjande av byggnadsföretag, som bedreves av *kooperativa sammanslutningar av stats-tjänstemän*. För lån, som utlämnats till dylika företag, borde staten själv lämpligen inträda såsom garant i stället för kommunen. I syfte att minska statsens risk skulle dock krävas, att vederbörande delägare själva insatte minst 15 % av den beräknade byggnadskostnaden, tomtens värde inberäknat. Staten skulle kräva inteckningssäkerhet för lånen, och skulle denna säkerhet följaktligen ligga mellan 50 och 85 % av fastighetsvärdet. Den eljest uppdragna gränsen för subventionsberättigade lägenheter skulle något vidgas, så att även lägenheter om 5 rum och kök (undantagsvis t. o. m. 6 rum och kök) skulle kunna komma i åtnjutande av subvention. Högst en tiondedel av hela lånefonden skulle av Kungl. Maj:t få disponeras enligt dessa grunder.

Statssubvention till bostadsproduktionen.

Departementschefen framhåller därefter, att en dylik låneverksamhet ensam ej vore tillräcklig för att åstadkomma den behövliga bostadsproduktionen. De ekonomiska förhållanden, under vilka denna verksamhet

nu måste äga rum, utgjordes å ena sidan av tre gånger så höga byggnadskostnader som 1914 och å andra sidan av en allmän hyresnivå, som blott torde ligga 30 % över 1914 års standard. Nybyggnadsverksamheten förutsatte därför ofrånkomligen, nu liksom under krigsåren, *ett särskilt understöd av allmänna medel, en krishjälp eller subvention.* Vad angår formen för denna subvention har departementschefen haft att välja huvudsakligen mellan det under åren 1917—1919 praktiserade systemet med ett visst penningbelopp utbetalande för en gång (*svenska systemet*) och ett av svenska stadsförbundets bostadsråd förordat *räntefrihetssystem*. I valet häremellan har departementschefen stannat vid det sistnämnda. Det föreslås sålunda, att staten skall under de första tio åren alldeles avstå från ränta å de ur bostadslånefonden utlämnade lånen. Staten skulle genom denna subventionsform förorsakas kostnader, som vore likvärdiga med en kontant engångssubvention av högst 42,000,000 kronor.

Emellertid har departementschefen hyst tvekan, huruvida räntefrihetssystemet vore det lämpligaste för alla byggnadsföretagare. Särskilt för de verkliga kooperativa sammanslutningarna på området torde med fog kunna göras gällande, att det svenska systemet hade sina fördelar. En kooperativ byggnadsförening ville alltid kunna räkna med fixa hyror, grundade på produktionskostnaderna för bostadshuset, och vore därför ofta bäst betjänt med att på en gång erhålla ett subventionsbelopp, som medgäve motsvarande nedskrivning av byggnadskostnaderna. Därtill komme att, om räntefrihetssystemet bleve den enda subventionsformen, alla de byggnadsföretagare skulle bliva uteslutna, som icke behövde anlita bostadslånefonden. På grund härav anser departementschefen, att Kungl. Maj:t bör bemyndigas att efter prövning i varje särskilt fall utbyta räntefrihetsförmånen mot en *kontant subvention å högst 20 % av byggnadskostnaden*. Subventionen efter det svenska systemet skulle betraktas såsom ett försök och staten från början ej binda sig för denna form under flera år, än för vilka anslag kunde begäras av 1920 års riksdag, d. v. s. för åren 1920 och 1921.

Såsom ett led i det föreslagna programmet för bostadsproduktions upphjälpande har departementschefen slutligen hemställt *dels* om ett anslag på tilläggsstat för år 1920 å 25,000 kronor till anordnande av pristävlingar om standardmateriel, *dels* om ett anslag å tilläggsstat för år 1920 å 75,000 kronor till resestipendier åt arkitekter och byggmästare för byggnadstekniska studier i utlandet.

Tekniska förbättringar i bostadsproduktionen.

Utskottets
yttrande.

Att bostadsfrågan i våra städer och stadsliknande samhällen befinner sig i ett svårare läge än någonsin, finner utskottet vara ostridigt. De förebragta utredningarna hava tydligt givit vid handen, att den privata byggnadsverksamheten under nu rådande ekonomiska förutsättningar måste praktiskt taget anses vara ur spelet, därest bistånd i en eller annan form ej lämnas från det allmännas sida. Men erfarenheten har också lärt, att ej ens de betydande ekonomiska uppoffringar, som stat och kommun under de senast gångna tre åren iklätt sig för bostadsproduktionens upphjälpande, på långt när varit tillräckliga för att i önskvärd mån råda bot på bostadsnöden. Det torde väl vara sant, att läget utan dessa offentliga åtgärder skulle hava varit än mera tröstlöst än vad det faktiskt är, men ett faktum läser dock vara, att de produktionshämmande faktorerna i längden varit samhällets stimulerande ansträngningar övermäktiga. Det är mot bakgrunden av dessa de gångna årens erfarenheter, som det av Kungl. Maj:t framlagda vidlyftiga och kostbara programmet bör betraktas. Den uppfattningen torde numera vara tämligen allmänt gällande, att en verklig kraftansträngning måste från statens sida göras för bostadsbristens lättande. Och med godtagande av den utgångspunkten kunna enligt utskottets förmenande några väsentliga avprutningar å Kungl. Maj:ts äskanden svårigen göras.

Utskottet har emellertid ingalunda förbisett de betydande vanskligheter, som otvivelaktigt måste bliva förenade med det planerade byggnadsprogrammets genomförande. Utskottet delar i detta hänseende till fullo de farhågor, som departementschefen uttalat beträffande ett forcerat bostadsbygges inverkan på såväl materialpriser som arbetslöner. Men å andra sidan finner utskottet det icke vara riktigt att låta enbart dessa omständigheter avskräcka från att nu lämna byggnadsverksamheten ett verkligt handtag. Departementschefen har angivit åtskilliga medel för neutraliserande av de antydda farorna, och utskottet vill för egen del därtill föga ännu ett, avseende att i största möjliga mån göra bostadsproduktionen oberoende av den rådande bristen på arbetskraft inom byggnadsfacket. Utskottet utgår därvid från den tanken, att landet i själva verket förfogar över ett ej ringa mått av arbetskraft, som utan att vara organiserad inom byggnadsfacket likväl under vissa förutsättningar skulle med fördel kunna utnyttjas för bostadsbyggande. Sedan den dagliga arbetstiden numera väsentligen avkortats, finnas stora skaror av dugliga arbetare, som ingenting hellre begära än att få med egna armar på fritiden uppföra *ett eget hem*. Detta slag av bostadsbyggande har på sista tiden blivit i hög grad underlättat, sedan snickerifabriker i olika delar av landet börjat tillhandahålla fullständiga bostadshus i

avpassade delar, vilka utan svårighet och på kort tid kunna hopfogas av egnahemsbyggaren med hjälp av några kamrater. Enligt utskottets förmenande kräva de på arbetsmarknaden rådande förhållandena, att staten mer än någonsin ägnar intresse och uppmuntran åt egnahemsbyggandet. Utan ett tillvaratagande av den arbetskraft, som därigenom kan mobiliseras, torde det vara tvivelaktigt, om det ifrågasatta byggnadsprogrammet kan realiseras ens närmelsevis i föreslagen omfattning. Skulle emellertid byggnadskostnaderna ytterligare oskäligt uppdrivas samt de åtgärder, som däremot kunna komma att av Kungl. Maj:t vidtagas, visa sig otillräckliga, lär ingen annan utväg stå öppen än att Kungl. Maj:t bestämmer sig för att tills vidare reducera eller alldeles inhibera statens eget bostadsbygge samt understöden till den övriga byggnadsverksamhet, som här avses.

Utskottet övergår nu till att närmare behandla propositionens trenne huvudpunkter var för sig.

Ehuru utskottet anser, att ett statligt bostadsbyggande för stats-tjänstemän i större omfattning rätteligen borde förutsätta en grundligare utredning än den som nu kunnat åstadkommas, vill utskottet obetingat ansluta sig till den av departementschefen uttalade uppfattningen, att staten ej längre kan undandraga sig ett direkt bidrag till bostadsnödens lindrande genom en utvidgning av sin egen byggnadsverksamhet för bostadsändamål. Beträffande frågan om de personalgrupper, för vilka särskilt bostadsbygge nu bör igångsättas, anser utskottet, att sådant bygge i detta sammanhang bör begränsas till statens järnvägars, postverkets, telegrafverkets och vattenfallsverkens personal, men att tullverkets bostadsbehov, som efter den av departementschefen verkställda nedprutningen belöper sig till endast 75 eldstäder, bör täckas genom skattemedel i vanlig ordning.

Vad beträffar frågan, huru den planerade byggnadsverksamheten lämpligast bör anordnas, måste utskottet ställa sig avvisande mot tanken på att för ändamålet tillskapa en särskild kommission. Under de senast gångna åren har ett mycket betydande bostadsbyggande ägt rum för de affärsdrivande verkens räkning. År 1919 anslogs exempelvis ej mindre än 9¹/₂ miljoner kronor för ändamålet. Denna byggnadsverksamhet har hittills handhåfts av vederbörande verk själva. Då nu Kungl. Maj:ts förslag endast innebär högst en fördubbling av denna byggnadsverksamhet under de närmaste åren, har utskottet ej kunnat finna, att detta skulle motivera inrättandet av ett särskilt organ för verksamhetens hand-

*Bostads-
byggande för
statstjänare.*

havande. Utskottet anser att de affärsdrivande verken torde vara bäst skickade att jämväl framdeles själva handhava uppgiften ifråga, vart och ett för sitt eget vidkommande. Även om verksamhetens omfattning kommer att utvidgas, äro verken väl förtrogna med uppgiften och äga i regel särskilda organ för densamma. Utskottet förväntar, att verken härvid sörja för att byggnadsverksamheten planläggas och handhavas med största möjliga omtanke och sparsamhet. Självfallet är även, att byggnadsverksamheten ej får bedrivas av ett verk alldeles oberoende av de övriga, utan att i regel ett intimt samarbete mellan verken härutinnan bör äga rum. Ej heller för ett sådant samarbete lära emellertid verken vara främmande. För den händelse de verk, som sakna särskilda organ för bostadsbyggnadet, skulle finna det ändamålsenligt att anlita statens kaserubyggnadsnämnd för utförande av ifrågavarande arbeten, synes däremot intet vara att erinra, liksom ej heller mot att övriga verk anlita nämnden i den mån verken själva icke anse sig kunna med fördel handhava byggnadsverksamheten.

Vad beträffar sättet för bestridande av de med det föreslagna bostadsbyggnadet förenade kostnader, har departementschefen, på sätt som ovan anförts, utvecklat skälen varför medel härtill ej ansetts böra anvisas å de vanliga kapitalökningsstaterna utan i stället rusdrycksmedelsfonden för ändamålet tillgripas. Huvudskälet synes hava varit betänkligheter mot att påtvinga de affärsdrivande verken en icke affärsmässig verksamhet. Så som departementschefen kompletterat sitt förslag om rusdrycksmedelsfondens anlåtande, kunna emellertid mot förslaget riktas alldeles samma anmärkningar, som enligt departementschefens mening skulle drabba ett förslag att anvisa medel å resp. verks kapitalökningsstater. Departementschefen förutsätter nämligen, att verken själva skola dels ikläda sig uppoffringar för tillhandahållande och underhåll av tomt för bostädernas uppförande, dels åtaga sig kostnaden för administration och ledning av byggnadsverksamheten, dels slutligen utfylla skillnaden mellan å ena sidan skälig ränta å rusdrycksmedelsfonden och å andra sidan bostadshusens nettoavkastning. Då verken sålunda i varje fall skulle påläggas just de utgifter, som möjligen kunde göra byggnadsverksamheten till en mindre god affär, synas de av departementschefen anförda skälen hava förlorat betydelse och inga berättigade invändningar kunna resas mot den hittills praktiserade anordningen att för ändamålet anvisa medel å de olika verkens kapitalökningsstater.

Utskottets förslag i förevarande hänseende kräver i viss mån ett frångående av gällande praxis beträffande anvisandet av utgifter för kapitalökning för de affärsdrivande verken. Det rätta förfaringssättet vore

givetvis, att Kungl. Maj:t till nästa års riksdag framlade proposition i vanlig ordning om de belopp, som för extraordinärt bostadsbyggande borde anvisas på de olika verkens kapitalökningsstater. Då emellertid statens här ifrågasatta direkta bostadsbygge därigenom skulle fördröjas ett helt år, finner utskottet lämpligast, att Kungl. Maj:t bemyndigas att utan riksdagens hörande verkställa fördelning mellan verken av det för år 1920 avsedda beloppet. Kungl. Maj:ts proposition till 1921 års riksdag om anvisande av kapitalökningsanslag för de affärsdrivande verken för 1921 års bostadsbyggande torde i sådant fall böra åtföljas av en redogörelse för dispositionen av det anslag, som nu avses att för innevarande år ställas till Kungl. Maj:ts förfogande. Vad beträffar anslag för ändamålet å 1921 års riksstat, torde detta visserligen nu böra anvisas såsom ett för samtliga ifrågavarande verk gemensamt anslag, men bör 1921 års riksdag, i den mån medlen icke redan för ifrågavarande ändamål disponerats, sättas i tillfälle att närmare besluta om fördelningen de särskilda verken emellan.

Mot den av departementschefen planerade omfattningen av ifrågavarande bostadsbyggande, mot storleken av de för de olika åren föreslagna anslagsbeloppen eller mot de övriga principerna för programmets genomförande har utskottet ingen erinran att framställa.

I likhet med departementschefen anser utskottet statens första upp- gift, då åtgärder planeras för bostadsproduktionens uppryckande, vara att på ett effektivt sätt sörja för tillgodoseende av den *sekundärkredit*, som behöver anlitas för den ifrågasatta byggnadsverksamheten. Med de svårigheter att på öppna lånemarknaden upptaga lån mot sekundär in- teckning, som för närvarande råda, finner utskottet uppenbart, att frågan, för att nu finna en provisorisk lösning utan föregående utredningar och överväganden, måste förutsätta ett direkt öppnande av statens egen kredit för ändamålet i fråga. Utskottet biträder alltså förslaget om upp- läggande av en *statens bostadslånefond*. Vad storleken av bostadslåne- fonden beträffar, synes densamma kunna begränsas till 30,000,000 kronor, varav 15,000,000 kronor torde böra anvisas för vardera av åren 1920 och 1921. Dessa medel kunna enligt utskottets mening lämpligast an- skaffas genom anlitan av statsverkets fond av rusdrycksmedel.

Beträffande villkoren för erhållande av lån ur statens bostadslåne- fond har utskottet i vissa delar kunnat följa departementschefens förslag, i andra åter ansett sig böra framlägga ändringsförslag. Till en början har utskottet funnit den av departementschefen föreslagna gränsen mel- lan låneberättigade och icke låneberättigade samhällen alltför snävt upp-

*Statslån
till främjande
av bostads-
produktionen.*

dragen. Särskilt må erinras därom, att i många samhällen blotta tillvaron av hyresstegringslagen varit tillräcklig att hålla bostadshyrorna nere i en skälig nivå, utan att lagen behövt göras där tillämplig, och detta oaktat bostadsbristen där varit större än i samhällen, där lagen varit automatiskt tillämplig. Att nu avskära de förstnämnda samhällena från möjligheten att erhålla lån ur bostadslånefonden torde icke vara förenligt med billighet. Utskottet har på grund därav och i överensstämmelse med det yrkande, som framstälts i herr Ljungbergs, i anledning av propositionen nr 416 väckta motion nr 442 i andra kammaren, funnit sig böra påyrka, att lån ur nämnda fond må utgå till bostadsbyggande företrädesvis i städer, köpingar och andra samhällen, där byggnadsstadgan för rikets städer är gällande, men därjämte efter Kungl. Maj:ts särskilda prövning även i andra kommuner, där en konstaterad större bostadsbrist och andra omständigheter därtill kunna giva fog. Utredning om dessa förhållanden skulle ankomma på statens byggnadsbyrå att verkställa.

Vad beträffar frågan, huruvida lånefonden bör stå öppen för bostadshus av alla typer, är utskottet av samma mening som departementschefen och anser sålunda, att lån böra kunna utlämnas såväl för privata och kommunala hyreshus samt kooperativa byggnadsföretag som för s. k. egna hem. Sådana anordningar torde dock böra lämnas företräde, som avse att underlätta möjligheten för bebyggaren att vinna äganderätt till bostaden. Den av departementschefen föreslagna gränsen av fyra rum och kök för låneberättigade lägenheter har utskottet funnit lämpligt att utbyta mot en gräns för lånebeloppet per lägenhet. Genom denna anordning anser sig utskottet hava funnit ett medel att uppmuntra till anlåtande av billigast möjliga byggnadsmetoder. Utskottet föreslår sålunda, att lån ur bostadsfonden ej må uppgå till högre belopp än 15,000 kronor per lägenhet.

Med nyss angivna begränsning bör lån, på sätt departementschefen föreslagit, kunna utlämnas till belopp, motsvarande högst 50 % av de beräknade och av byggnadsbyrån granskade byggnadskostnaderna. Häruti inberäknas icke värdet av tomten, vilken den byggande förutsättes få anskaffa på egen bekostnad, där den ej kan tillhandahållas av kommun eller arbetsgivare. Lånen skulle, såvida låntagaren själv ej utgöres av kommun, förmedlas av kommunerna samt endast utlämnas mot vederbörande kommuns garanti för kapital och ränta. Utskottet förväntar för övrigt, att kommunerna skola på allt sätt i vad på dem ankommer befämja bostadsbygget.

Med avseende å den räntesats, som skulle gälla för lån från bostadslånefonden, anser utskottet att något förmånligare villkor böra kunna beredas låntagarna än de som departementschefen föreslagit. Den fördel, som ligger i möjligheten för en byggherre att redan från början kunna beräkna alla med ett bygge förenade kostnader, får icke underskattas. Därest låneräntan göres beroende av statens egen inlåningsränta, inryckes emellertid ett osäkerhetsselement i beräkningarna, som icke kan vara ägnat att verka stimulerande. Är däremot räntan från början absolut bestämd, kan därigenom säkerligen mången känna sig lockad att bygga, som eljest skulle avskräckas av lånevillkorens obestämdhet. Givet är emellertid, att den fasta räntesatsen, för att lånet skall verka lockande, ej får sättas så hög, att det bleve uppenbart förmånligare att i stället få erlägga samma ränta som staten själv. På grund härav vill utskottet föreslå, att lån ur statens bostadslånefond skola förräntas efter en räntesats av 5 %.

Då emellertid det första året av lånetiden i regel åtgår till husets uppförande och byggherren följaktligen under detsamma vanligen saknar hyresinkomst eller nytta för egen del av fastigheten, har utskottet dessutom ansett det vara skäligt, att räntefrihet å lånet får åtnjutas under en tid av ett år, räknat från lånets utlämnande. En sådan bestämmelse torde ock vara ägnad att utöva en stimulerande verkan på lusten att bygga.

Jämväl med avseende å villkoren för lånets återbetalning har utskottet ansett fördelaktigt, att låntagaren redan från början får en bestämd plan sig förelagd. Avvikande i denna punkt från departementschefen, vilken begränsat sig till att fastslå en amorteringsfri period av 20 år, vill utskottet förorda enahanda amorteringsplan, som gäller för statens nuvarande egnahemslån för bostadslägenheter, dock med den skillnad, att lånets uppdelning i en stående och en amortisabel del ej torde behöva ifrågakomma.

Med sammanfattning av de nu föreslagna ränte- och amorteringsvillkoren skulle låntagarens prestanda bliva följande:

- 1:sta kalenderåret: varken ränta eller amortering;
- 2:dra kalenderåret: första delen (tills ett år förflutit av lånetiden) varken ränta eller amortering; senare delen 5 % ränta;
- 3:dje, 4:de, 5:te och 6:te kalenderåret: 5 % ränta;
- 7:de och följande åren: en annuitet av 7 %, varav 5 % å den oguldna skulden anses vara ränta; lånet blir amorterat omkring 31 år efter utlämnandet.

De av departementschefen föreslagna särskilda bestämmelserna angående lån till statstjänstemäns kooperativa byggnadsföretag har utskottet ej funnit tillräckligt bärande. I händelse dylika byggnadsföretag önska komma i åtnjutande av lån, böra de vara underkastade samma bestämmelser, som gälla för andra dylika företag. Utskottet förslår alltså enahanda villkor för alla kategorier av låntagare.

Med avseende å övergångsförhållandena torde böra stadgas, att lån ej utlämnas till annat bostadsbyggande än sådant, som påbörjats efter den 1 januari 1920. Att uppställa bestämda villkor beträffande den tid, inom vilken subventionerade byggnader skola vara fullbordade, torde däremot med nu rådande förhållanden på arbetsmarknaden vara praktiskt ogenomförbart. Emellertid torde åtgärder böra vidtagas från byggnadsbyråns sida för största möjliga påskyndande av byggnadsverksamheten.

Mot departementschefens förslag rörande lånefondens förvaltning samt låneärendenas beredning och avgörande har utskottet intet att erinra.

Statssubvention till bostadsproduktionen.

Ehuru en statlig förmedling av sekundärkredit enligt de angivna fördelaktiga villkoren redan i och för sig måste anses innebära en betydande uppmuntran åt bostadsproduktionen, vågar utskottet dock ej förvänta, att den enbart skulle vara i stånd att framkalla ett bostadsbyggande i ens närmelsevis den omfattning, som nu är oundgängligen nödvändig. Då utskottet sålunda tagit under övervägande, vilka ytterligare ekonomiska fördelar som lämpligen böra erbjudas de byggande, har utskottet liksom departementschefen huvudsakligen haft att välja mellan räntefrihetssystemet och det hittills praktiserade systemet med engångssubvention. Medan departementschefen stannat för det förra alternativet och endast velat tillämpa det senare i vissa speciella fall, har utskottet å sin sida ej funnit tillräckliga skäl att nu frångå det hittills prövade systemet.

Enligt utskottets uppfattning bör vid valet mellan tvenne olika subventionsformer (förutsatt att de äro lika kostsamma) det avgörande vara, vilkendera som kan beräknas utöva den största lockelsen på den enskilda företagsamheten, men icke vilkendera formen som i längden bereder den byggande de största fördelarna. Med de i flera avseenden ovissa förhållandena möter det svårigheter att någorlunda exakt beräkna, vad det ena eller andra subventionssystemet skulle komma att kosta staten. Men å andra sidan kan man ofta, utan dylika siffermässiga belägg, vara övertygad om att det eller det systemet innebär större lockelser än ett annat. Utskottet vill icke förneka, att matematiska beräkningar möjligen kunna

giva vid handen, att räntefrihetssystemet i verkligheten medför lika stora eller rent av större fördelar än engångssubventionssystemet, men utskottet hyser dock den bestämda uppfattningen, att det senare ur lockelse-synpunkt är att föredraga. Ett kontant belopp i dag är för visso någonting vida mer påtagligt än vissa mer eller mindre bestämda ekonomiska fördelar, liggande ett eller flera år framåt i tiden. En fördel måste också anses ligga däri att låntagaren redan från början måste inrätta sig efter de ekonomiska förpliktelser, som han i och genom lånet iklätt sig. Och för kommunen måste den föreskrivna lånegarantien komma att innebära en mindre ekonomisk risk, om låntagaren jämförelsevis tidigt måst börja förränta och amortera lånet, än om all ränte- och kapitalavbetalning uppskjutes under en så lång tid som tio år.

Med hänsyn till den ej oväsentliga vinst, som beredes en låntagare ur statens bostadslånefond enbart på grund av de förmånliga lånevillkoren, har utskottet funnit välgående skäl föreligga för att nedsätta subventionsbeloppet från de 20 %, som enligt departementschefens förslag skulle utgå i de fall, där systemet över huvud taget bleve tillämpligt, till *högst 15 % av byggnadskostnaden*, tomtens värde oberäknat. Om till ett och samma byggnadsföretag såväl lån som subvention beviljas, förutsättes helt naturligt, att ett mot subventionen svarande belopp avdrages från det belopp, vilket eljest skulle hava utlämnats i form av lån, så att i intet fall det sammanlagda beloppet av lånet och subventionen må överstiga 50 % av byggnadskostnaderna. Subvention torde böra kunna tilldelas varje byggnadsföretag, som är berättigat till lån ur bostadslånefonden, dock att subvention i intet fall må utgå till företag inom andra samhällen än dem, som skulle bidra till den av utskottet i särskilt utlåtande föreslagna så kallade byggnadsskatten.

På de skäl, som i utskottets betänkande över propositionen nr 315 närmare angivas, anser utskottet, att kostnaden för de av utskottet förordade subventioner till bostadsbyggandet lämpligen böra täckas genom en särskild *byggnadsskatt*, utgående med 0,2 procent av taxeringsvärdet för vissa närmare angivna byggnader. Vid sådant förhållande har utskottet ej funnit skäl förorda bifall till herrar Hages och Johanssons i Sollefteå motion att det i punkt 3:o) av förevarande proposition omfördälda belopp skall utgå av tillfälliga lånemedel.

Täckande av kostnaderna för subventionen.

Herr Hage har i motionen nr 432 hemställt, att kommun även må kunna erhålla subvention för sådan bostadsproduktion, som består i in-

redande av bostäder i icke nybyggda hus. Motionären har i sådant avseende hänvisat dels på utvägen att inreda vindsbostäder och dels på möjligheten att uppdelat eller ändra redan befintliga lägenheter. Vad den förra utvägen beträffar, har från sakkunniga myndigheter mot densamma rests så allvarliga betänkligheter, att utskottet ej anser sig kunna förorda densamma. Vad åter det senare alternativet angår, torde dess användande i allmänhet vara förenat med så stora kostnader, att de ej kunna anses stå i rimlig proportion till den avsedda ökningen i bostadsbeståndet. Utskottet anser således, att subvention ej bör utgå till de av herr Hage ifrågasatta ändamål.

Tekniska förbättringar i bostadsproduktionen.

Med avseende å Kungl. Maj:ts äskande av anslag dels till anordnande av pristävlingar om standardmateriel och därav föranledda åtgärder, dels till resestipendier åt arkitekter, byggmästare och arbetare i byggnadsfacket m. fl. för studier i utlandet av bostadsfrågan, har utskottet funnit den förebragta utredningen övertygande. Utan att vilja ifrågasätta ändring i de begärda beloppens storlek anser sig utskottet likväl böra hemställa, att anslagen måtte utgå av skattemedel i stället för, såsom föreslagits, av tillfälliga lånemedel, som sedermera skulle täckas genom hyresvärdestegringskattemedel. I överensstämmelse härmed torde det i förslaget till tilläggsstat för år 1920 under rubriken »Tillfällig upplåning» upptagna belopp ej böra höjas med mer än 4,000,000 kronor.

Utskottet får alltså hemställa,

A) att riksdagen måtte besluta

1:o) att till uppförande av bostadshus för tjänstemän vid postverket, telegrafverket, statens järnvägar och vattenfallsverk under titel »utgifter för kapitalökning, statens affärsverksamhet», anvisa

a) å riksstaten för år 1921 ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor, att utgå av lånemedel,

b) å tilläggsstaten för år 1920 ett reservationsanslag av 7,500,000 kronor, att likaledes utgå av lånemedel;

2:o) att en särskild fond, benämnd statens bostads-lånefond, skall inrättas, från vilken fond, som skall förvaltas av statskontoret, lån efter de huvudsakliga grunder, som äro angivna i utskottets motivering, må av Kungl. Maj:t beviljas kommuner med flera till

visst bostadsbyggande, samt att för bildande av denna fond må såsom lån från statsverkets fond av rusdrycksmedel disponeras för år 1920 ett belopp av 15,000,000 kronor samt för år 1921 likaledes ett belopp av 15,000,000 kronor med skyldighet för bostadslånefonden att för de medel, som sålunda må vardas från rusdrycksmedelsfonden utlämnade, gottgöra sistnämnda fond ränta efter 5 %;

3:o) att till understöd, i huvudsaklig överensstämmelse med i utskottets motivering angivna grunder, åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader anvisa och till Kungl. Maj:ts förfogande ställa *dels* för år 1921 å extra stat under femte huvudtiteln ett reservationsanslag av 6,500,000 kronor, att direkt utgå av byggnadsskattemedel, *dels ock* å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor, att utgå av tillfälliga lånemedel;

4:o) att för anordnande av pristävlingar om standardmateriel och därav föranledda åtgärder i enlighet med av Kungl. Maj:t närmare meddelade bestämmelser å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, av 25,000 kronor;

5:o) att till resestipendier åt arkitekter, byggmästare och arbetare i byggnadsfacket, ävensom åt personer med medicinsk-hygienisk utbildning, för studier i utlandet av bostadsfrågan å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln anvisa och ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett reservationsanslag av 75,000 kronor;

B) att de i ämnet väckta motionerna, i den mån de icke kunna anses besvarade genom vad utskottet här ovan hemställt, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Beträffande *dels* den höjning av inkomstiteln »fast upplåning» å riksstaten för år 1921 samt tilläggsstaten för år 1920, som föranledes av bifall till utskottets under A 1:o) gjorda hemställan, *dels ock* den höjning av inkomstiteln »tillfällig upplåning» å tilläggsstaten för år 1920,

vilken föranledes av bifall till utskottets hemställan under A 3:o), torde statsutskottet komma att framdeles avgiva förslag.

Stockholm den 3 juni 1920.

På det sammansatta utskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Reservationer:

vid punkt A 1:o):

av herr *Felix Hamrin*, som yrkat bifall till Kungl. Maj:ts proposition i denna punkt.

av herrar *Pettersson* i Södertälje, *Felix Hamrin* och *H. V. Leo*, vilka ansett, att utskottets motivering bort erhålla följande lydelse:

»Att bostadsfrågan — — — svårligen göras.

Utskottet har — — — här avses.

Utskottet — — — för sig.

Ehuru utskottet — — — vanlig ordning.

Vad beträffar frågan, huru *statens planerade byggnadsverksamhet lämpligast bör anordnas*, anser utskottet, i likhet med departementschefen, att en särskild byggnadskommission bör skapas för ledningen av densamma. Denna organisation bör givetvis göras så enkel och billig som möjligt. De anordningar, departementschefen i sådant avseende angivit — bl. a. insättande i kommissionen av en representant för vart och ett av de verk, för vilkas räkning bostäder skulle uppföras samt åläggande för kommissionen att årligen till Kungl. Maj:t ingiva plan för bostadsbyggandets bedrivande ävensom att efter av Kungl. Maj:t framställda grunder samråda såväl med statens byggnadsbyrå som med kasernbyggnadsnämnden — synas väl ägnade att befordra nämnda syfte samt att bereda möjlighet till ett fast organiserat samarbete mellan respektive verk på ifrågavarande område.

Vad beträffar — — — kapitalökningsstater.

Utskottets förslag — — — verken emellan.

Mot den — — — framställa.»

vid punkt A 2:o):

av herr *Pettersson* i Södertälje, som ansett att utskottets motivering bort erhålla följande lydelse:

»I likhet — — — statens bostadslånefond.
Vad storleken — — — av rusdrycksmedel.
Beträffande villkoren — — — att verkställa.
Vad beträffar — — — per lägenhet.
Med nyss — — — bostadsbygget.
Med avseende — — — av 5 %.
Då emellertid — — — att bygga.
Jämväl ned — — — behöva ifrågakomma.
Med sammanfattning — — — efter utlämnandet.

Mot de av departementschefen föreslagna särskilda bestämmelserna angående *lån till statstjänstemäns kooperativa byggnadsföretag* har utskottet ej funnit annat att erinra än att, då utskottet beträffande lån till bostadsbygge i allmänhet föreslagit att utbyta den av Kungl. Maj:t ifrågasatta gränsen av fyra rum och kök mot en bestämmelse att lån ur bostadslånefonden ej må uppgå till högre belopp än 15,000 kronor per lägenhet, utskottet anser, att lån till statstjänstemäns kooperativa byggnadsföretag ej bör lämnas till högre belopp än 20,000 kronor per lägenhet.

Med avseende å etc. (lika med utskottets utlåtande till slutet).»

av herr *Edward Larsson*, som anfört:

»Utskottet har i sitt yttrande inledningsvis (sid. 16—17) kraftigt betonat önskvärheten och nödvändigheten av att staten nu mer än någonsin ägnar intresse och uppmuntran åt *egnahemsbyggandet*. Vid den närmare formuleringen av villkoren för åtnjutande av lån ur bostadslånefonden (sid. 20) har utskottet förklarat sig anse, att lån böra kunna utlämnas såväl för privata och kommunala hyreshus samt kooperativa byggnadsföretag som för s. k. egna hem, dock att sådana anordningar torde böra lämnas företräde, som avsåge att underlätta möjligheten för bebyggaren att vinna äganderätt till bostaden. Jag anser, att utskottet i anslutning till det förstnämnda uttalandet bort i sistnämnda sammanhang vida starkare skjuta *egnahemsbyggandet* i förgrunden. Enligt min uppfattning kan vid nuvarande läge på arbetsmarknaden ett bostadsbyggande i önskvärd omfattning icke komma till stånd, därest icke de stimulerande åtgärder, som nu ifrågasättas, direkt inrikta sig på *egnahemsbyggandet*. Därtill förefinnas så mycket större skäl, som det måste betraktas såsom ett samhällsintresse av allra största vikt, att breda lager

av befolkningen beredas möjlighet att med full äganderätt förvärva ett eget hem. Av mindre betydelse är därvid, om bostaden uppföres såsom en fristående byggnad eller, på sätt numera blivit vanligt i de större städerna, i sammanbyggda längor eller s. k. radhus med en mindre trädgårdstappa. Jag har sålunda yrkat, att vid utlämnande av lån ur statens bostadslånefond ett bestämt företräde bör lämnas dem, som hava för avsikt att uppföra ett eget hem i den ena eller andra formen. Byggande av s. k. hyreskaserner bör på intet sätt uppmuntras, för så vitt icke av en eller annan orsak egnahemsbyggande inom en ort ej kan ifrågakomma.

I anslutning till vad som anförts rörande betydelsen av ett eget hems förvärvande med full äganderätt, anser jag att betryggande garantier böra skapas för att den byggande får *fri tomt* till sitt förfogande. Därest de av utskottet föreslagna lånevillkoren bleve fastställda, skulle tomtfrågan utan tvivel i allmänhet komma att ordnas så, att tomt upplåtes av kommunen mot s. k. tomträtt. Detta tomträttsinstitut åtnjuter emellertid som bekant mycket ringa popularitet i vårt land. Jag har därför funnit lämpligt föreslå, att såsom villkor för erhållande av lån ur bostadslånefonden måtte krävas, att vederbörande kommun utfäster sig att med full äganderätt tillhandahålla tomt åt den byggande, där sådan ej disponeras av den byggande. Dylik utfästelse bör givetvis kunna ersättas med liknande utfästelse från arbetsgivarens sida, förutsatt att kommunen garanterar dess infriande.

Beträffande frågan, vilka samhällen som skulle kunna komma i åtnjutande av lån och subvention, anser jag utskottets förslag innebära en obillighet mot vissa landskommuner. Det torde nämligen icke saknas samhällen, där byggnadsstadgan för rikets städer ej är gällande, vilka lida av minst lika svår bostadsbrist som de samhällen, där nämnda stadga gäller. Enligt utskottets förslag skulle ej ens alla municipal-samhällen (annat än undantagsvis) kunna komma i fråga vid beviljande av lån och subvention. För min del har jag funnit det avgörande vara, icke om ett samhälle är underkastat byggnadsstadgans tillämplighet eller ej, utan om samhället lider av sådan bostadsbrist, som påkallar åtgärder för byggnadsverksamhetens upphjälpande. Jag har alltså påyrkat, att lån och subvention åt bostadsbyggandet må utgå inom *varje samhälle, där märkbar bostadsbrist är rådande*.

Slutligen har jag ansett, att utskottet bort uttala önskvärldheten av att bostadsproduktionen måtte underlättas genom vidtagande av alla tänkbara *lättnader i byggnadsstadgan*.

Med sammanfattning av det anförda har jag alltså yrkat, att utskottet i sin motivering bort uttala:

1) att egnahemsbyggandet bör givas ett bestämt företräde vid statens låne- och subventionspolitik;

2) att kommunen skall sörja för att fri tomt tillhandahålles den byggande;

3) att alla kommuner, där bostadsbrist är rådande, skola vara lika berättigade till lån och subvention;

4) önskvärldheten av lättnader i byggnadsstadgan.»

av herr *Sven Jönsson*, som anförde:

»Den stagnerade byggnadsverksamheten är icke enbart karaktäristisk för städerna utan en allmän situation inom hela vårt land. Jag kan därför icke dela Kungl. Maj:ts och utskottets uppfattning att statsmakterna böra begränsa för bostadsproduktionen stimulerande åtgärder till städer och stadsliknande samhällen. Är statens medverkan nödvändig, för att på grund av rådande exceptionella förhållanden få i gång byggnadsverksamheten, skulle det vara mindre välbetänkt att med konstlade medel enbart hjälpa städerna ur deras bostadsbetryck. Att byggnadskostnaderna i Stockholm och andra av landets större städer äro högre än på andra platser och hyrorna till följd härav också stegrade, motiverar ingalunda särskild hjälp, ty helt naturligt stå befolkningens inkomster i relation till dessa högre utgifter, eljest skulle densamma så långt som möjligt söka sin utkomst på andra orter. Klok hushållning inbjuder icke till premiering av eller åtgärder för främjande av inflyttning till storstäderna. När man ständigt med beklagande talar om flykten från landsbygden och söker efter vägar som kunna råda bot häremot, kan man ej med gott samvete medverka till åtgärder som i sin mån äro ägnade att befrämja denna företeelse. De höga tomtpriserna, olägenheterna i socialt avseende, ungdomens utsättande för demoraliserande inflyttande, lockelser till nöjen och penningförstoring i allmänhet, bör enligt min uppfattning icke animera till statsåtgärder som befrämja befolkningens sammanträngande i vårt vidsträckta och glest befolkade land. Det är därför efter min mening orimligt att subvention endast i undantagsfall skall utgå till andra kommuner än städer och andra samhällen där byggnadsstadgan för rikets städer är gällande. Rättvisa och billighet borde eljest kräva att den, som tänker uppföra bostadshus, icke behöver förlora möjligheter till att erhålla lån eller kontant bidrag därför att han finner med sin fördel förenligt att välja

plats utanför städernas områden eller vilken plats han eljest finner lämplig.

Strävanden, som gå ut på att åstadkomma eget hem, vare sig i stad eller på land, anser jag vara ett intresse som statsmakterna med alla medel böra främja. Naturligtvis kunna på olika platser, olika möjligheter förefinnas, men med nutidens kommunikationer, tillgång på jord, billigare byggnads- och levnadskostnader, är det både önskvärt och möjligt att även de, som hava sin utkomst inom städerna, böra i största utsträckning beredas möjlighet att efter dagens arbete söka vederkvickelse i det egna, lugna hemmet utanför städernas buller.

Av denna anledning har jag inom utskottet yrkat att alla åtgärder som avse att främja byggnadsverksamheten böra vara lika för land och stad.

Jag biträder utskottets hemställan i fråga om uppläggande av en statens bostadslånefond under förutsättning att lån av densamma må lämnas även till landsbygden. Om man häremot vill invända att statens egnahemslånefond där finnes att tillgå, vill jag erinra att densamma endast är avsedd för vissa kategorier.

Beträffande de föreslagna villkoren anser jag att fördelning bör ske efter behov och övriga grunder som Kungl. Maj:t finner lämpliga, dock att den erforderliga utredningen icke enbart överlåtes på statens byggnadsbyrå. Representanter för land och stad böra tillkallas, så att största möjliga rättvisa kan åstadkommas.

I fråga om lånebeloppens storlek, anser jag att desamma böra begränsas till 12,000 kronor pr lägenhet. Byggnaderna böra med tillhörande ekonomihus icke i uppförande kosta över 24,000 kronor då de uppföras i stad, köping eller samhälle där byggnadsstadgan för rikets städer tillämpas och å andra platser högst 18,000 kronor, för att lån må beviljas. Desamma böra uteslutande vara avsedda för bostadsändamål. Med förenämnda begränsning avses *lägenhet* för en familj, och böra en- och tvåfamiljshus äga företräde. Jämväl anser jag att mindre bemedlade böra beredas förmånsrätt. Bostadsföreningar böra hava samma rätt till lån som enskilda. Kommun, som själv ombesörjer byggnaders uppförande, bör i den utsträckning som är möjlig, befrämja överlåtelse med äganderätt till enskilda. Arbetsgivare eller därmed jämförlig person eller företag, må icke tilldelas lån utom i de fall där arbetet med byggnades uppförande avser att främja tillkomsten av egna hem.

Emot utskottets förslag beträffande lånefondens storlek, räntesats och sättet för återbetalning har jag ingen erinran, ej heller mot fordran av kommunal garanti.

Med instämmande i övrigt i vad utskottet anfört hemställes att riksdagen måtte besluta

2) att besluta, att en särskild fond, benämnd statens bostadslånefond, skall inrättas, från vilken fond, som skall förvaltas av statskontoret, lån efter de huvudsakliga grunder, som äro angivna i förestående motivering, må av Kungl. Maj:t beviljas kommuner med flera till visst bostadsbyggande samt att för bildande av denna fond må såsom lån från statsverkets fond av rusdrycksmedel disponeras för år 1920 ett belopp av 15,000,000 kronor samt för år 1921 likaledes ett belopp av 15,000,000 kronor med skyldighet för bostadslånefonden att för de medel som sålunda varda från rusdrycksmedelsfonden utlämnade, gottgöra sistnämnda fond ränta efter 5 procent.»

av herr *A. Pers*, som ansett, att motiveringen angående övergångsstadgandena (sid. 22) bort få följande lydelse:

»Med avseende å övergångsförhållandena torde böra stadgas, att det bör bero på Kungl. Maj:ts beprövande, huruvida och i vilken utsträckning byggnadsföretag, som redan satts igång, skola kunna komma i åtnjutande av de fördelar, som staten genom lån och subvention ställer i utsikt. — — — — —.»

vid punkt A 3:o)

av herrar *Joh. Nilsson* i Skottlandshus, greve *Spens*, *J. P. Jesperson*, *Axel Vennersten*, *Sven Lübeck* och *Joh. G. Svensson* vilka ansett, att utskottets yttrande beträffande frågan om understöd för vissa bostadsbyggnader bort hava följande lydelse:

»Därest, på sätt utskottet ovan förordat, en statlig förmedling av sekundärkrediten kommer till stånd, kan enligt utskottets förmenande berättigade krav på ytterligare statsunderstöd för bostadsbyggandet icke uppställas, detta med hänsyn till de uppoffringar från statens sida, vilka ligga i de fördelaktiga ränte- och amorteringsvillkor, som skulle förbindas med bostadslånefonden. En direkt subvention skulle ock bidraga till ett konstlat uppdrivande av byggnadsverksamheten och därmed också till höjning av de redan nu oerhört höga byggnadskostnaderna.

För den händelse statsåtgärderna för den sekundära bostadskreditens ordnande icke skulle visa sig vara tillräckliga för att framkalla

bostadsbyggande i erforderlig utsträckning, bör enligt utskottets åsikt bristen på bostäder i första hand fyllas på det sättet, att — i anslutning till de åtgärder för beredande av bostäder för sina befattningshavare, som staten enligt utskottets förslag skall vidtaga — kommuner och enskilda företagare igångsätta bostadsbyggen för sina respektive tjänstemän och arbetare.

Utskottet har av nu anförda skäl och med hänsyn därtill, att Kungl. Maj:ts förslag om införande av hyresvärdetegringskatt icke synes böra av riksdagen bifallas, ej kunnat tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag om beviljande av anslag för direkta understöd för byggnadsverksamheten.»

samt att utskottet förty under ifrågavarande punkt bort hemställa,

3:o) att Kungl. Maj:ts förslag om anvisande av anslag för understöd åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader icke må av riksdagen bifallas;

ävensom att utskottets yttrande beträffande höjningen av lånemedelstitlarna bort avfattas sålunda:

»I fråga om den höjning av inkomstiteln »fast upplåning» i riksdagen för år 1920 och tilläggsstaten för år 1920, som föranledes av bifall till utskottets ovan under punkt A) 1:o gjorda hemställan, torde statsutskottet komma att framdeles avgiva förslag.»

av herr *Edward Larsson*, som anförde:

»Den förmån, som mitt förslag angående tillhandahållande av fri tomt skulle bereda den byggande, torde i allmänhet böra uppskattas så högt, att förslaget, även med en nedsättning av subventionsbeloppet med 5 %, skulle innebära minst lika om icke mer förmånliga villkor än utskottets förslag. Jag har alltså yrkat, under förutsättning av bifall till mitt förslag om fri tomts tillhandahållande genom kommunen, att statens engångssubvention för bostadsbyggande må utgå med *högst 10 % av byggnadskostnaden*»;

av herr *Sven Jönsson*, som anförde:

»I likhet med utskottet anser jag att den sekundära kredit, som genom statlig förmedling är avsedd att åstadkommas genom bostadslånefonden, icke oväsentligt skall bidra till att stimulera bostadsproduktionen. De rådande exceptionellt höga byggnadskostnaderna gör det ändå knappast möjligt för folk med små inkomster eller med mindre

besparingar att utan direkt subvention våga sig på att bygga. Fara för att räntorna bliva för betungande och risk för att placera små förmögenheter i nybyggnader föreligger obestriddligen.

Med hänvisning till de villkor som upptagits under motiveringen i föregående punkt och i förvisning om att statens stödjande av egnahemsbildningen torde vara en av de uppgifter för vilka offren kunna bringas med glädje, anser jag, att direkt bidrag i dessa tider är både nödvändigt och väl försvarbart. Jämväl de skäl som herr Sigfrid har förebragt i sin motion I:292 finner jag övertygande. På de av motionären anförda skäl anser jag att även den, som berättigats att erhålla lån av statens egnahemslånefond för *bostadsändamål*, bör beredas möjlighet att erhålla subvention.

Under föregående punkt upptagna villkor för lån böra även gälla för tilldelning av understöd. Sålunda bör efter min uppfattning den, som icke kan inrätta sitt bostadsbehov inom ramen av en byggnadskostnad av 24,000 kronor i stad eller stadliktande samhälle och 18,000 kronor på landet, icke vara berättigad till erhållande av vare sig lån eller understöd. Hjälps genom lån bör vara regel, och i de fall även direkt subvention utgår bör lånebeloppet minskas med motsvarande procent.

Subventionsbelopp må icke i något fall överstiga 10 % av byggnadskostnaderna, tomtens värde oberäknad.

Då jag icke kunnat biträda utskottets i annat utlåtande avgivna förslag i fråga om upptagande av en särskild byggnadsskatt för täckande av de utgifter som skulle föranledas av subvention och då något initiativ icke tagits till en skatteform som för ändamålet varit mera försvarbar, nämligen förhöjd skatt på vinst som uppkommer vid försäljning av fastigheter, har jag endast att anvisa samma sätt som upptagits i Kungl. Maj:ts proposition för beredande av erforderligt belopp för innevarande år, nämligen å tilläggsstat ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel.

Det torde kunna förväntas att Kungl. Maj:t eller motionsvis till nästa riksdag avlämnas förslag till åtgärder för täckande härav och i övrigt vad eljest kan vara betingat av då rådande förhållanden.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition och motionen I:292 av herr Sigfrid hemställas

3:o) att till understöd i huvudsaklig överensstämmelse med i förestående motivering angivna grunder,

åt kommuner med flera för uppförande av vissa bostadsbyggnader anvisa och till Kungl. Maj:ts förordning ställa å tilläggsstat för år 1920 under sjätte huvudtiteln ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel»;

av herrarna *A. C. Lindblad, Alb. Bergström, Carl Johansson, S. E. Ljungkvist, Gustaf Johansson* och *H. V. Leo*, vilka anförde:

»Ehuru vi inom utskottet gjort olika framställningar i syfte att åstadkomma ett kraftigare ingripande från statens sida för främjandet av bostadsproduktionen, ha vi dock icke velat fullfölja dessa yrkanden för att ej äventyra det resultat, vartill utskottet i stort sett kommit. Vi måste dock vända oss mot den subvention av 15 %, som utskottet föreslagit, såsom alldeles för otillräcklig. Hittills har denna subventionsprocent utgått med för statens vidkommande $\frac{2}{9}$ -delar av byggnadskostnaden, medan kommunerna varit förpliktade att lämna $\frac{1}{9}$ -del. Detta utgör för staten 22 och för kommunerna 11 %. Att nu sänka detta bidrag till 15 %, då det gäller att med statens tillhjälp i högre grad än förut råda bot mot den svåra bostadsnöden, ha vi ej kunnat biträda. Utskottet har 'funnit välgående skäl' för denna nedsättning, på grund av de 'förmånliga lånevillkor' som i utskottsutlåtandet föreslagits. Förvisso medgiva även vi, att statens medverkan för ordnandet av sekundärkrediten utgör en värdefull hjälp, men den kan knappast sägas vara någon särskild uppoffring från statens sida — om man undantager den räntefrihet, som medgives första året. Staten skall ju nämligen efter detta första år erhålla 5 % ränta på de givna lånen och kommunerna ställas som garantier för lånesumman. Vi vilja erinra om att räntan på lån från egnahemslånefonden utgår med blott $4\frac{3}{4}$ %.

Om man utgår från de kostnadsberäkningar av 6,000 kronor pr eldstad, som finnas angivna i Kungl. Maj:ts proposition, och att den som för egen del vill förskaffa sig en bostad på två rum och kök har föga eller intet eget kapital att sätta in, så kan man lätt räkna ut vilka oerhört höga utgifter, som redan från början, och ännu mera sedan amorteringen av lånet vidtager, kommer att påvåla honom i form av hyra för bostaden ifråga. Även med de 15 % som subventionen innebär i lättnad, blir dock hans utgifter uppe vid en hyresnivå, som han endast under synnerligen gynnsamma omständigheter kan bära. Under sådana förhållanden ha vi ej ansett oss kunna biträda utskottets förslag härutinnan, utan yrka att detta subventionsbidrag från statens sida höjes till 20 %.»